

currency positions and market dynamics. Recommendations have been developed for improving currency risk management methods, including increasing the level of process automation, regular review of hedging strategies, continuous training of specialists, and in-depth analysis of market trends. A comprehensive approach to managing currency risks is essential for ensuring the financial stability and successful operation of commercial banks in a volatile currency environment.

Keywords: *currency risk, currency risk management, bank, exchange rate, currency risk monitoring, volatility, hedging, financial stability of the bank.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження управління валютними ризиками в комерційному банку обумовлена постійними коливаннями на валютних ринках, що можуть суттєво впливати на фінансові показники банківської діяльності. В умовах глобалізації, коли фінансові ринки країн тісно пов'язані між собою, навіть незначні зміни валютних курсів можуть мати серйозні наслідки для банківського сектора. Ефективне управління валютними ризиками дозволяє банкам знизити ймовірність втрат та забезпечити стабільність своєї діяльності, що є особливо важливим в умовах економічної нестабільності.

Мета статті полягає в аналізі основних підходів до управління валютними ризиками в комерційних банках, а також в оцінці їхньої ефективності у мінімізації можливих фінансових втрат. Основні завдання включають дослідження теоретичних аспектів валютного ризику, огляд методів хеджування та інших інструментів управління ризиками, а також аналіз практичних аспектів їх застосування в банківській діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Управління валютними ризиками комерційного банку є важливою темою для дослідження багатьох вітчизняних і закордонних економістів, таких як: Я.І. Кальченко [2], А.В. Козирєвої та Х.В. Кравченко, Л.Ф. Волохової, С.В. Дідур [7], Х. Грюнінг, М.О. Губа, О.В. Дзюблюка, Н.М. Думенко, М.Г. Марич, Т.А. Мельничук, В.І. Міщенко, С.В. Міщенко, П. Роуз, Дж. Сінкі, В.І. Глухової, Д.Є. Мітіної [8], Г. Забчук та О. Івашук [1], Л.О. Петик та В.Р. Нурієвої [5, ст. 86–87] та інших.

Виклад основного матеріалу. Науковці Л.Ф. Волохова та Д.Є. Мігів (визначають валютний ризик як один із найбільш значущих ризиків, що впливає на діяльність комерційного банку, який виникає внаслідок зміни співвідношення курсу національної валюти до курсів інших валют. Водночас, В.І. Глухова, Л.М. Крют, О.В. Онищенко, А.В. Козирєва та Х.В. Кравченко вважають, що валютний ризик пов'язаний з імовірністю зміни валютного курсу або моментом його настання порівняно із запланованими чи прийнятими показниками для суб'єктів валютного ринку, що може призводити до грошових втрат або непередбачуваних надходжень.

О.А. Лахтіонова зазначає, що валютний ризик є властивістю суб'єктів господарювання, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність або операції з іноземною валютою, і що цей ризик впливає на їхню прибутковість внаслідок змін курсу іноземної валюти. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку в державному секторі 134 «Фінансові інструменти» трактує валютний ризик як імовірність зміни вартості фінансового інструмента внаслідок змін валютного курсу [5, с. 87].

Таким чином, валютний ризик це фінансовий ризик, пов'язаний з можливістю змін в обмінних курсах, які можуть вплинути на вартість активів та зобов'язань комерційного банку. Він виникає внаслідок волатильності валютних курсів, що може призводити до значних втрат або, навпаки, до прибутків, залежно від напрямку зміни курсу. Управління валютними ризиками є важливим завданням для банків, оскільки

впливає на їх фінансову стійкість та здатність ефективно функціонувати в умовах мінливого ринку.

Взаємозв'язок між валютними ризиками та фінансовою стійкістю банку проявляється через кілька ключових аспектів. По-перше, вплив валютних ризиків на капітал банку. Значні коливання валютних курсів можуть призвести до різкого зменшення вартості активів або збільшення зобов'язань, що негативно позначається на капітальній базі банку. По-друге, вплив на ліквідність: нестабільність валютних курсів може викликати дисбаланс між валютними потоками, що ускладнює управління ліквідністю і підвищує ризики неплатоспроможності. По-третє, валютні ризики можуть впливати на прибутковість банку через непередбачені курсові втрати, що в свою чергу посилює волатильність фінансових показників і ускладнює процеси планування та прогнозування.

Валютні ризики включають прямий ризик, який виникає внаслідок індексації чистих відкритих позицій у іноземній та національній валютах стосовно обмінних курсів, і пов'язаний з імовірністю втрат банку через переоцінку його відкритих позицій та ризик транзакції, який полягає в тому, що несприятливі коливання курсів іноземних валют можуть впливати на реальну вартість відкритих валютних позицій. Це переважно стосується операцій маржевої торгівлі, дилінгу та прийняття позицій в іноземних валютах, розглядаючись у контексті ринкового ризику [5, с. 88].

Валютні ризики також класифікувати на такі типи: трансляційний, операційний, перекладний, ризик конверсії, трансакційний, податковий та економічний. Кожен із цих видів ризику має свої особливості та впливає на банківську діяльність по-різному, що описано у таблиці 1.

Таблиця 1

Види валютних ризиків

Вид валютного ризику	Опис
Трансляційний ризик	Виникає під час консолідації фінансової звітності компаній з активами та зобов'язаннями в різних валютах. Зміни валютних курсів можуть вплинути на фінансові показники при перерахунку в єдину валюту.
Операційний ризик	Пов'язаний зі змінами валютних курсів, які впливають на грошові потоки, доходи та витрати банку або компанії при виконанні угод у різних валютах.
Економічний ризик	Довгостроковий ризик, що відображає вплив змін валютних курсів на загальний фінансовий стан і конкурентоспроможність компанії або банку.
Трансакційний ризик	Виникає через можливість фінансових втрат у результаті змін курсу між часом укладення угоди та моментом розрахунку. Стосується міжнародних платежів (експорт, імпорт).
Перекладний ризик	Виникає при консолідації фінансових звітів міжнародних компаній, коли коливання курсів впливають на вартість активів і зобов'язань, що позначається на фінансових показниках.
Ризик конверсії	Пов'язаний з витратами на обмін однієї валюти на іншу через коливання курсів. Найчастіше стосується банків.
Податковий ризик	Виникає через зміни податкового законодавства різних країн і коливання валютних курсів, що впливають на суму податків під час консолідації доходів і витрат у різних валютах.

Джерело: складено на основі [2, 5].

Основні чинники, що впливають на валютні ризики, це: економічна та політична нестабільність у країнах, чії валюти використовуються банком; коливання процентних ставок; динаміка міжнародної торгівлі.

У банківській практиці термін «валютна позиція» означає співвідношення активів і зобов'язань банку в певній іноземній валюті, що є важливим для управління валютними ризиками, оскільки коливання валютних курсів можуть впливати на фінансові результати банку. Закрита валютна позиція означає, що обсяг активів та зобов'язань в одній валюті є рівним, що мінімізує валютний ризик, оскільки зміни курсу не впливають на фінансовий стан банку. Відкрита валютна позиція виникає, коли активи та зобов'язання в одній валюті не співпадають, і вона поділяється на два типи. Довга або позитивна валютна позиція виникає, коли активи перевищують зобов'язання, що приносить вигоду у випадку зростання курсу валюти, але піддає банк ризику втрат при його зниженні. Коротка або негативна валютна позиція виникає, коли зобов'язання перевищують активи, що приносить прибуток при падінні курсу валюти, але несе ризик втрат при його зростанні.

Згідно зі стратегією уникнення ризику вважається, що банк повинен намагатися тримати валютну позицію закритою.

Для доповнення нашого аналізу валютних ризиків, нижче наведені актуальні данні щодо активів та зобов'язань банків України в іноземній валюті (табл. 2). Вона ілюструє різницю між обсягами активів та зобов'язань, що дозволяє оцінити валютні позиції банків, а також виявити потенційні ризики та можливості.

Таблиця 2

Аналіз валютних ризиків банків України на основі актуальних даних про активи та зобов'язання в іноземній валюті

Дата	Активи в іноземній валюті, тис. грн	Зобов'язання в іноземній валюті, тис. грн	Різниця між активами та зобов'язаннями, тис. грн
01.02.2024	832,906	865,387	-32,481
01.03.2024	830,169	867,269	-37,100
01.04.2024	852,786	893,514	-40,728
01.05.2024	872,177	914,782	-42,605
01.06.2024	893,186	938,897	-45,711
01.07.2024	896,255	941,787	-45,532
01.08.2024	911,576	947,277	-35,701

Джерело: складено на основі [4].

Протягом аналізованого періоду з лютого по серпень 2024 року спостерігається стійка тенденція до зростання негативного значення різниці між активами та зобов'язаннями банків України в іноземній валюті. Це свідчить про те, що банки мають більше зобов'язань в іноземній валюті, ніж активів, що підвищує валютний ризик. Негативне значення різниці вказує на можливість втрат у випадку несприятливих змін валютних курсів. Особливо помітним є збільшення цієї різниці в березні та квітні 2024 року, що може свідчити про погіршення валютного ризику. Однак, в серпні 2024 року спостерігається деяке зменшення негативної різниці, що може свідчити про певне покращення ситуації або зниження активності банків в операціях з іноземною валютою.

В цілому, банки повинні бути готові до можливих валютних ризиків і розробити відповідні стратегії для їх мінімізації.

Оцінка ризиків, пов'язаних зі змінами валютних курсів, є важливим елементом стратегії управління валютними ризиками. Для цього використовуються різноманітні

аналітичні інструменти, включаючи моделювання сценаріїв, стрес-тестування та аналіз VaR (Value at Risk) та інші, що більш детально описано у табл. 3.

Таблиця 3

Основні інструменти оцінки валютних ризиків

Інструмент оцінки валютного ризику	Опис
Сценарний аналіз	Дозволяє оцінити вплив різних змін валютних курсів на фінансові показники банку, допомагаючи у прийнятті стратегічних рішень.
Стрес-тестування	Моделює екстремальні ринкові ситуації, оцінюючи здатність банку справлятися з суттєвими шоками на валютних ринках.
VaR-аналіз (Value at Risk)	Кількісно оцінює максимальні потенційні втрати за певний період, визначаючи межі прийняттого для банку валютного ризику.
Аналіз чутливості	Оцінює вплив змін валютних курсів на фінансовий стан банку, допомагаючи виявити уразливі зони і розробити стратегії захисту.
Диверсифікація	Стратегія розподілу коштів у різні валюти для зменшення загального валютного ризику та вирівнювання фінансових втрат.
Хеджування	Передбачає укладання фінансових угод для компенсації потенційних втрат від коливань валютних курсів (захист від непередбачуваних змін).

Джерело: складено на основі [2].

Варто детальніше розглянути хеджування, яке є своєрідним «страхуванням» від непередбачуваних змін на валютному ринку [3].

Серед основних інструментів, що використовуються для хеджування валютних ризиків, можна виділити форварди, ф'ючерси, опціони та свопи. Форвардні контракти дозволяють банкам зафіксувати обмінний курс на певну дату в майбутньому, що допомагає захиститися від несприятливих змін валютного курсу. Ф'ючерси є схожими за своєю суттю на форварди, проте вони стандартизовані і торгуються на біржах, що додає їм ліквідності та знижує ризики контрагентів. Опціони надають право, але не зобов'язання, купити або продати валюту за визначеним курсом у майбутньому, що дозволяє банкам гнучко реагувати на зміну ринкових умов. Свопи, зокрема валютні свопи, використовуються для обміну грошовими потоками у різних валютах, що може бути корисним для хеджування довгострокових ризиків.

Окрім зовнішніх інструментів хеджування, банки також використовують внутрішні методи управління валютними ризиками, такі як диверсифікація та балансування валютних потоків. Диверсифікація полягає в розподілі активів і зобов'язань банку між різними валютами з метою зменшення впливу несприятливих коливань обмінних курсів. Це дозволяє знизити ризики шляхом уникнення надмірної залежності від однієї валюти. Балансування валютних потоків передбачає узгодження валютних надходжень і витрат таким чином, щоб мінімізувати потребу у валютних операціях і, відповідно, знизити ризик втрат через зміни курсу.

Важливу роль у мінімізації валютних ризиків відіграє валютна політика банку, яка спрямована на підтримання оптимальної структури валютних позицій і управління ними. Валютна політика включає моніторинг ринкових умов, встановлення лімітів на валютні позиції, а також розробку стратегій хеджування відповідно до змін на ринку.

Варто більш детально розглянути методи управління валютними ризиками в банківському секторі (табл 4).

Таблиця 4

Методи управління валютними ризиками в банківському секторі

Метод управління	Опис	Цілі та інструменти
Структурне балансування валютних операцій	Комплекс заходів для оптимізації валютної структури балансу банку через узгодження активних і пасивних операцій в іноземних валютах.	Застосовується для: конверсійних операцій, кредитно-депозитних угод, управління валютними потоками, форфейтингових операцій, реструктуризації валютної заборгованості. Мета: мінімізація відкритих валютних позицій шляхом оптимізації складу активів та пасивів.
Метод «leads and lags»	Оптимізація строків валютних операцій для отримання вигоди від очікуваних змін курсів. Передбачає прискорення або сповільнення платежів, репатріацій, погашення боргів та конверсії валют.	Потрібні: професійний аналіз ринку, оперативність рішень, розроблені внутрішні процедури, моніторинг ринку. Мета: отримання максимальних вигод від змін курсів валют шляхом активного управління строками операцій.
Валютні резерви	Частина прибутку банку, що відкладається для покриття можливих збитків у майбутньому та забезпечення фінансової стійкості в умовах ризиків.	Формується для забезпечення платоспроможності банку та довіри інвесторів у випадку несподіваних подій, таких як економічні кризи або зміни валютних курсів. Мета: мінімізація ризиків та фінансова стійкість.
Валютний арбітраж	Спекулятивна стратегія отримання прибутку за рахунок різниці у валютних курсах. Купівля валюти на дешевшому ринку та продаж на дорожчому.	Простий (двосторонній) та складний (багатосторонній) арбітраж, а також арбітраж у часі (різні терміни поставки) та в просторі (різні ринки). Мета: отримання прибутку від невідповідностей курсів на різних ринках чи у різні часові періоди.
Лімітування валютних операцій	Встановлення внутрішніх обмежень на валютні операції для контролю рівня валютного ризику через обмеження від НБУ на операції з цінними паперами.	Основний метод для банків в Україні через регуляторні обмеження. Мета: контроль валютного ризику через обмеження на операції, хоча цей метод надає меншу гнучкість у порівнянні з деривативами.

Практичні аспекти управління валютними ризиками в комерційних банках є важливими для забезпечення їхньої фінансової стійкості, особливо в умовах економічної нестабільності. Українські банки використовують широкий спектр інструментів і підходів для управління валютними ризиками, що дозволяє їм адаптуватися до швидкоплинних змін на валютних ринках. Серед сучасних практик управління валютними ризиками в українських банках варто відзначити активне використання хеджування за допомогою деривативів, зокрема форвардних контрактів та свопів. Ці інструменти дозволяють банкам знижувати ймовірність несприятливих наслідків через коливання обмінних курсів, зафіксувавши курси валют для майбутніх розрахунків.

Для конкретного прикладу можна взяти до уваги практики, описані в діяльності таких українських банків, як «ПриватБанк», «Пумб» або «Ощадбанк».

Наприклад, «ПриватБанк», як один із найбільших комерційних банків України, активно використовує валютні свопи для хеджування своїх валютних позицій. Це дозволяє банку мінімізувати ризики, пов'язані з коливаннями обмінних курсів, що особливо важливо в умовах економічної нестабільності.

Аналіз ефективності управління валютними ризиками на прикладі АТ «ПУМБ» показує застосування моделі трьох рівнів контролю. Перший рівень – це виявлення ризиків бізнес-підрозділами, які відповідають за ідентифікацію та моніторинг валютних ризиків. Другий рівень – управління ризиками, здійснюване підрозділами ризик-менеджменту, які розробляють механізми управління та оцінюють відповідність ризиків до ризик-апетиту банку. Третій рівень – внутрішній аудит, який проводить незалежну оцінку ефективності управління ризиками. «ПУМБ» дотримується нормативів НБУ щодо валютної позиції, регулярно контролюючи співвідношення активів і зобов'язань в іноземній валюті для мінімізації ризиків. Банк постійно вдосконалює підходи до управління валютними ризиками, адаптуючись до змін ринкових умов і економічної ситуації, що дозволяє зменшити вплив коливань валютних курсів на фінансові результати [6].

Ще один приклад – «Ощадбанк», який, маючи значний портфель міжнародних операцій, впровадив комплексну систему управління валютними ризиками, що включає автоматизований моніторинг валютних позицій. Ця система дозволяє банку швидко реагувати на зміни ринку та приймати рішення щодо оптимізації валютних потоків, що знижує ризик втрат від несприятливих коливань валютних курсів.

Висновки. Узагальнюючи основні результати дослідження, можна стверджувати, що ефективне управління валютними ризиками є критично важливим для стабільності та успішної діяльності комерційних банків. Аналіз показав, що сучасні банки в Україні активно використовують різні інструменти та методи для мінімізації валютних ризиків, включаючи форварди, ф'ючерси, опціони та свопи, а також внутрішні методи, такі як диверсифікація і балансування валютних потоків. Проте, ефективність цих методів часто залежить від їхнього комплексного застосування та оперативності у реагуванні на зміни ринкових умов.

Один з основних висновків полягає в тому, що для досягнення максимальних результатів у управлінні валютними ризиками необхідно інтегрувати зовнішні та внутрішні інструменти в єдину стратегію, яка має враховувати специфіку валютних позицій банку і динаміку валютного ринку. Важливо також відзначити, що технологічне оснащення і рівень професійної підготовки фахівців з управління ризиками є критичними факторами для успішного застосування цих методів.

Рекомендації щодо вдосконалення методів управління валютними ризиками в комерційних банках включають кілька ключових аспектів. По-перше, доцільно підвищити рівень автоматизації процесів моніторингу і аналізу валютних ризиків. Впровадження сучасних інформаційних систем та аналітичних інструментів дозволить знижувати людський фактор і забезпечити швидке реагування на зміни на валютних ринках. По-друге, банкам слід регулярно переглядати і вдосконалювати свої стратегії хеджування, забезпечуючи їхню відповідність поточним ринковим умовам і прогнозам.

По-третє, важливо забезпечити постійне навчання та підвищення кваліфікації фахівців з управління валютними ризиками. Це дозволить не тільки ефективніше використовувати існуючі інструменти, але й швидше адаптуватися до нових викликів, що постають на валютних ринках. По-четверте, рекомендується здійснювати більш

глибокий аналіз ринкових тенденцій та економічних факторів, що впливають на валютні ризики, для своєчасного коригування стратегій управління.

Таким чином, комплексний підхід до вдосконалення методів управління валютними ризиками, що поєднує технологічні інновації, регулярний перегляд стратегій та професійне навчання, є запорукою фінансової стабільності та успішної діяльності комерційних банків в умовах динамічного валютного середовища.

Список використаної літератури

1. Забчук Г., Іващук О. Банківські ризики в Україні в умовах стратегічної невизначеності розвитку національної економіки. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2020. № 2. С. 102–117.
2. Кальченко Я. І. Валютні операції банку та аналіз ризиків, пов'язаних з ними. 2021.
3. Інструменти хеджування валютних ризиків бізнесу на українському ринку. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/vgTNjXKoDBGeSun>.
4. Статистика нагляду. *Національний банк України*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>.
5. Петик Л. О., Нурієва В. Р. Управління валютними ризиками банківських установ в сучасних умовах. *Гроші, фінанси і кредит*. 2023. Вип. 4(36). С. 86–91. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4263/2023-4-14>.
6. Управління ризиками банку. URL: https://about.pumb.ua/management/risk_management.
7. Дідур С. В., Бігдаш В. Д. Розвиток банківської системи та фінансових ринків України. *Наукові праці МАУП*. 2013. № 1. С. 89–95.
8. Волохова Л. Ф., Мітіна Д. Є. Валютний ризик банку та методи управління ним. *The 9 th International scientific and practical conference "Science, innovations and education: problems and prospects"* (April 6–8, 2022) CPN Publishing Group, Tokyo, Japan. 2022. P. 451.